

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ ПРАВА, ЕКОНОМІКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра державно-правових дисциплін

ДИПЛОМНА РОБОТА

магістра

на тему:

**«Правові засади здійснення кримінального судочинства в
Українській козацькій державі (1649-1783 рр.)»**

Виконала студентка II курсу

спеціальності

262 «Правоохоронна діяльність»

Шашликова Єлизавета Сергіївна

Керівник: к.ю.н., доцент Атаманова Н.В

Рецензент: к.ю.н., доцент Арабаджи Н.Б.

Одеса – 2021

АНОТАЦІЯ

Шашликова Є. С . Правові засади здійснення кримінального судочинства в Українській козацькій державі (1649-1783 рр.) .-На правах рукопису

Дипломна робота магістра, спеціальність 262''Правоохоронна діяльність'', Міжнародний гуманітарний університет, Одеса, 2021 рік.

Дипломна робота магістра присвячена актуальній темі, так як історичне минуле, правова спадщина Українського народу відіграють досить важливу роль. Серед багатьох історико-правових явищ велике значення для юридичної науки має дослідження правових засад здійснення кримінального судочинства в Українській козацькій державі (1649-1783 рр.). Наразі в сучасній Українській державі відбуваються доволі складні і неоднозначні процеси реформування правової системи. Із огляду на важливі перетворення у вітчизняному праві значущим і актуальним є здійснення цього історико-правового дослідження.

Дослідження складається зі вступу, основної частини, що містить три розділи, висновків та списку використаної літератури.

У вступі розкрито актуальність, об'єкт, предмет, мету і завдання роботи, методологічну базу та практичну цінність дослідження.

У першому розділі автор описав особливості становлення судочинства в українській козацькій державі.

У другому розділі автором проаналізовано розвиток кримінального судочинства в українській козацькій державі.

У третьому розділі описано процес здійснення кримінального судочинства в українській козацькій державі.

Висновки вміщують досить аргументований аналіз історико-правового матеріалу та мають загальнотеоретичне і прикладне значення.

Ключові слова: козацтво, злочинність, органи влади, державність, правова система .

SUMMARY

Y. S. Shashlykova . Legal bases of criminal proceedings in the Ukrainian Cossack state (1649-1783).- On the rights of the manuscript

Master's thesis, specialty 262 "Law enforcement", International Humanities University, Odessa, 2021.

Among many historical and legal phenomena of great importance for jurisprudence is the study of the legal basis of criminal proceedings in the Ukrainian Cossack state (1649-1783). At present, the modern Ukrainian state is undergoing quite complex and ambiguous processes of reforming the legal system. Given the important changes in domestic law, the implementation of this historical and legal study is significant and relevant.

The study consists of an introduction, the main part, which contains three sections, conclusions and a list of references.

The introduction reveals the relevance, object, subject, purpose and objectives of the work, methodological basis and practical value of the study.

In the first section, the author described the peculiarities of the formation of justice in the Ukrainian Cossack state.

In the second section, the author analyzes the development of criminal justice in the Ukrainian Cossack state.

The third section describes the process of criminal proceedings in the Ukrainian Cossack state.

The conclusions contain a well-reasoned analysis of historical and legal material and have general theoretical and applied significance.

Key words: Cossacks, crime, authorities, statehood, legal system.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНСЬКІЙ КОЗАЦЬКІЙ ДЕРЖАВІ.....	7
1.1. Історичний процес формування Української козацької держави.....	7
1.2. Еволюція правового статусу судочинства в Українській козацькій державі.....	19
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНСЬКІЙ КОЗАЦЬКІЙ ДЕРЖАВІ.....	36
2.1. Процес відродження кримінального судочинства козацтва, його правовий аспект.....	36
2.2. Особливості становлення кримінально-правових норм в козацьку добу.....	44
РОЗДІЛ 3. ПРОЦЕС ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНСЬКІЙ КОЗАЦЬКІЙ ДЕРЖАВІ.....	53
3.1. Особливості судового процесу в період 1649-1783 рр.....	53
3.2. Правове регулювання судоустрою і судочинства в Українській козацькій державі.....	64

ВИСНОВКИ.....	
80	
СПИСОК	ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ.....	84

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В.Л., Федосов В.М. Запорозька Січ як український феномен. К. «Заповіт», 1995. 173 с.
2. Архів Коша Нової Запорізької Січі. К. : Наукова думка, 1994. 228 с.
3. Багалій Д. І. Історія Слобідської України / передмова, коментар В. В. Кравченка; художник, упоряд. В. О. Ріяка. 2-е вид. Х.: Основа, 2011. 256 с.
4. Бедрій М. М. Копні суди на українських землях у XIV– XVIII ст.: історико-правове дослідження: монографія. Львів: Галицький друкар, 2014. 264 с.
5. Бойко І. Й. Держава і право Гетьманщини: Навч. посібник. 2-е вид. Львів: Світ, 2010. 120 с.
6. Бойко І.И. Кримінальні покарання в Україні (IX-XX ст.): навч. посіб. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 408 с.
7. Брехуненко В. Козацько-польські домовленості XVI – першої половини XVII ст. *Гадяцька унія 1658 р.* / Редкол. П. Сохань, В. Брехуненко та ін. К., 2008. 242 с.
8. Будник С. І., Прус В. З., Шкуратенко О. В. Джерела права Української гетьманської держави (Війська Запорозького): навч. посібник. К, 2017. 212 с.
9. Вирський Д. До історії Дніпровського пікінерського полку (1764 – 1784). *Краєзнавство*. 2012. Ч. 1 (78). С. 139–145.
10. Вислобоков К.А. Визначна пам'ятка українського права: джерела, зміст, система та соціально-політичні передумови створення. *Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р.* 2-е вид. К.: Основи, 2007. С.15.
11. Голобуцький В. Запорозьке козацтво. 2-е вид. К.: Вища школа, 2004. 539 с.
12. Горобець В. Політичний устрій українських земель другої половини XVII–XVIII століть: Гетьманщина, Запорозжя, Слобожанщина, Правобережна Україна (спроба структурно-функціонального аналізу) / Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. К.: [б.в.], 2010. 96 с.
13. Грабовський С., Ставроянні С., Шкляр Л. Нариси з історії українського державотворення. К.: Генеза, 2005. 608 с.

14. Грозівський І.М. Звичаєве право Запорізьких козаків : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Х., 1998. 17 с.
15. Грозівський І.М. Козацьке право. *Право України*. 1997. № 6. С. 76-80.
16. Грозівський І.М. Право Нової Січі (1734-1775 р.р.) : навч. посіб. Х. : Вид-во ун-ту внутр. справ, 2000. 364 с.
17. Грозівський І.М. Феномен козацького права. *Вісник Академії правових наук*. 1997. №3 (10). С. 121-130.
18. Грозівський І. Право власності на землю в Запорозькій Січі. *Право України*. 1997. № 8, С. 62-65.
19. Грушевський М.С. Хто такі українці і чого вони хочуть? К.: Знання, 1991. 240 с.
20. Грушевський М. Історія України – Руси. Т. Х. – Ч. 1. К.: Основи, 2008. 648 с.
21. Гурбик А. Правові відносини та судочинство в Запорозькій Січі. *Українське козацтво: витоки, еволюція, спадщина. Матеріали міжнародної конференції, присвяченої 500-річчю українського козацтва (Київ - Дніпропетровськ, 13-17 травня 1991 р.)*. Випуск І. К., 1993. С. 157-162.
22. Гуржій О.І. Право в Українській козацькій державі (друга половина XVII-XVIII ст.) К., 1994. 48 с.
23. Гуржій О. Українська козацька держава в другій половині XVII – XVIII ст.: кордони, населення, право. 2-е вид. К., 2006. 210 с.
24. Гусева С.О. Історія держави і права України. О., 2010. 325 с.
25. Дідик С. С. Новослобідський козацький полк (1753–1764 рр.): дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01. Запоріжжя, 2009. 279 с.
26. Ділова документація Гетьманщини XVIII ст.: зб. документів / упоряд., автор передмови В. Й. Горобець; відп. ред. Л. А. Дубровіна. К.: Наукова думка, 2003. 392 с.

27. Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648-1658 рр. Т. 3:(1651-1654 рр.) / Нац. акад. наук України, Ін-т історії України; упоряд. о. Юрій Мицик; редкол.: В. А. Брехуненко та ін. 2014. 423 с.
28. Джордж Г. Себайн, Томас Л. Торсон. Історія політичної думки. К., 2007. 451 с.
29. Захарченко П.П. Історія держави і права України: Підручник. К.: Атіка, 2004. 368 с.
30. Захарченко П.П. Предтеча української гетьманської держави. *Історія України*. № 18 (322). 2003. С. 1-5.
31. Іванов В.М. Історія держави і права України: підруч. К.: Київський університет права НАН України, 2013. 894 с.
32. Історія держави і права України: Курс лекцій / О.О.Шевченко, В.О.Самохвалов, В.П.Капелюшний, М.О.Шевченко; За ред. В.Г.Гончаренка. 2-е вид. К.: Вентурі, 2006. 285 с.
33. Історія держави і права України: Академічний курс: У 2 т.: Підручн. для студ. юридичн. спец. вузів/ Ред. В.Я. Тацій, А.Й.Рогожин; Академія правових наук України, Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. К.: Ін Юре. 2000. Т.1. 2000. 646 с.
34. Історія держави і права України: Академічний курс: У 2 т.: Підручн. для студ. юридичн. спец. вузів / Ред. В.Я. Тацій, А.Й.Рогожин; Академія правових наук України, Нац. юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. К.: Ін Юре. 2000. Т.2. 2000. 577 с.
35. Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. / Редкол.: В. А. Смолій (відп. ред.) та ін. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська Академія», 2006. Т. 1. 800 с.
36. Історія української Конституції / упоряд. А.Слюсаренко, М.Томенко; Українська правнича фундація. 2-е вид. К.: Право, 2007. 464 с.
37. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.) / І. Крип'якевич, Б. Гнатович, З. Стефанів та ін.; упорядник Б.З. Якимович. 4-те вид., змін, і доп. Львів: Світ, 1992. 712 с.
38. Капелюшний В. П., Кудін С. В. Історія держави і права України. К.: Олан, 2001. 224 с.

39. Козаченко А. І. Державно — правове становище України на кінець XVII — початок XVIII ст. *Державне будівництво та місцеве самоврядування. Випуск 11.* 2006. С.128-139.
40. Крип'якевич І.П. Історія України. Львів: Світ, 1990. 520 с.
41. Лазарович М.В. Історія України: навч. посіб. 2-ге вид., виправл. і доповн. К.: Знання, 2011. 685 с.
42. Мицик Ю.А. Козацький край: Нариси з історії Дніпропетровщини XV–XVII ст. Дніпропетровськ: Видавництво Дніпропетровського держуніверситету, 1997. 176 с.
43. Наказ повірених від військовопоселенців і осадчих слобід Жовтого та Чорного гусарських і Єлисаветградського пікінерного полків депутату поселенцю Семену Тимофійовичу Морозу. *Степова Україна у Законодавчій комісії 1767 року* / Упоряд. Н. Сурева / Ред.: Андреев В., Боряк Г., Бойко А. Запоріжжя: РА «Тандем»-У, 2008. С. 19 – 22.
44. Наказ пікінерів Єлисаветградського пікінерного полку депутату пікінеру Максиму Моренцю. *Степова Україна у Законодавчій комісії 1767 року* / Упоряд. Н. Сурева / Ред.: Андреев В., Боряк Г., Бойко А. Запоріжжя: РА «Тандем»- У, 2008. С. 17 – 19.
45. Ніколаєнко Т. Б. Особливості кримінальної відповідальності козаків і військової старшини за звичаєвим правом Запорозької Січі середини XVI ст. – середини XVII ст. *Право і суспільство.* 2015. № 5.2(2). С. 182-191.
46. Падох Я. Суди і судовий процес старої України: Нарис історії. Записки наукового товариства ім.Т.Г.Шевченка. 1990. Т. 209.
47. Паньонко І., Струс В. Злочини та покарання Козацької доби. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права.* 2010. Вип. 5. С. 158-163.
48. Паньонко І. М. Апарат управління Запорозької Січі (сер. XVII - 1775 р.) Автореф. дис. канд. юрид. наук. Л., 2000. 18 с.
49. Паньонко І.М. Кримінальне право козацькоїдоби. *Життя і право.* №6-7. 2005. С. 24-29.

50. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. Т. 1. До середини XVII століття. К.: Либідь, 2005. 672 с.
51. Полонська-Василенко Н. До історії першої Новоросійської губернії (1764–1774). *Полонська-Василенко Н. Запоріжжя XVIII ст. та його спадщина*. 2-е вид. К: Дніпрова хвиля, 2007. Т. 2. С. 29–51.
52. Рибчин І. Динаміка українського козацтва. 2-е вид. К., 2000. 112 с.
53. Скальковський А.О. Історія Нової Січі або останнього Коша Запорозького. Дніпропетровськ: Січ, 1994. 678 с.
54. Смолій В. А, Степанков В. С. Українська державна ідея XVII — XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації. К.: "Альтернативи", 2007. 368 с.
55. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юридична література, 2003. Т. 2: Статут Великого князівства Литовського 1566 року. 2003. 506 с.
56. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2004. Т. 3: Статут Великого князівства Литовського 1588 року: у 2 кн. Кн. 2. 2004. 568 с.
57. Струкевич О.К. Політико-культурні орієнтації еліти України-Гетьманщини (інтегральний погляд на питання). К.: Інститут історії України, 2002. 533 с.
58. Тараненко М. Г., Тараненко М. М. Правовідносини, судоустрій, злочини та покарання на Запорозькій Січі. *Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Політологія. Соціологія. Право*. 2017. № 3-4. С. 117-122.
59. Терлюк І.Я. Політико-правова доктрина козацького державотворення: нарис історії української державної ідеї. Львів: Вид-во Тараса Сороки, 2008. 300 с.
60. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник. К.: Либідь, 1993. 256 с.
61. Чайковський А.С., Батрименко В.І., Копиленко О.Л., Кривоніс В.М., Мірошніченко В.І. Історія держави і права України. К.: Юрінком Інтер, 2003. 656 с.

62. Чолобитна старшин і козаків Китайгородської слободи імператриці Катерині II у зв'язку з маніфестом 14 грудня 1766 р. про вибори депутатів до Законодавчої комісії та складання наказів. *Степова Україна у Законодавчій комісії 1767 року* / Упоряд. Н. Сурева / Ред.: Андрєєв В., Боряк Г., Бойко А. Запоріжжя: РА «Тандем»-У, 2008. С. 125 – 128.
63. Шевчук В.П., Тараненко М.Г. Історія української державності: Курс лекцій: Навчальний посібник. 2-е вид. К.: Либідь, 2009. 480 с.
64. Шевченко Н. Соціально-політичні вимоги козацтва Лівобережної України у наказах до Законодавчої комісії 1767–1768 рр. *Українське козацтво: Витоки, еволюція, спадщина*: Матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 500-річчю укр. козацтва, Київ-Дніпропетровськ, 13–17 травня 1991 р.: У 3 вип. К.: Інститут історії України НАНУ, 2003. Вип. 1. С. 149 – 157.
65. Шевченко Ф.П. Дипломатична служба на Україні під час Визвольної війни 1648 – 1654 рр. *Історичні джерела та їх використання*. Вип. 1. К., 2004. С. 93 – 94.
66. Щербак В. О. Козацтво в класово-становій структурі українського суспільства (друга половина XV — середина XVII ст.). *Укр. іст. журн.* 1991. № 11. – С.43-52.
67. Щербак В.О. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV - середина XVII ст. К.: Видавничий дім "KM Academia", 2000. 300 с.
68. Щербак В. О. Українське козацтво XVI-XVIII ст. у вітчизняній історії. *Наукові записки*. Том 27. Історичні науки. 2012. С.28-33.
69. Щербак В.О. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV- середина XVII ст. К. Видавничий дім «KM ACADEMIA», 2000. 3000 с.
70. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків / пер. з рос. І.І. Сварника; упоряд., іл. О.М. Апанович, худож. В.М. Дозорець. Львів: Світ, 1990. Т. 1 : Історія запорізьких козаків. 1990. 319 с.